

stromů, ke kterým člověk přirozeně lne, aby historii symbolicky připomenuly. Stačí pak vedle malá tabulka, odpočinková lavička, aby se vytvořilo důstojné pamětní místo. Největším neštěstím je, když jsou památky anonymní, nebo označeny obecnými hesly, která — pokud se nejedná o skutečně náročné pojetá výtvarná díla evokující sama o sobě obsahové sdělení — působí na současnou mladou generaci jako bezobsažné fráze.

Při soupisu památníků nás zajímalo také jejich výchovné využití. Jsou obce, které s nimi pracují mimořádně aktivně — například Čeladná. Z jejich iniciativy vyrostla pamětní síň — Památník partyzánského odboje v Beskydech, základní škola nese čestný název por. J. Ušiaka, konají se zde významné branné sportovní akce, památníky žijí v rámci naučných stezek. Jsou však desítky památníků, o které nikdo soustavně nepečuje, kde chybí patronáty pionýrských oddílů, škol.

Zamysleli jsme se nad jednou stránkou připomenutí odboje, a to prostřednictvím partyzánských památníků. Hodně poznatků se dá zobecnit, k jednomu bychom se však rádi vrátili.

Beskydy patřily k nejvýznamnějším oblastem partyzánského odboje v naší vlasti. Stálo by za zvážení, zda by tato skutečnost neměla být symbolicky vyjádřena i při vstupu do oblasti od Ostravy, Českého Těšína, Trince, na trase mezinárodní silnice E 7. Zkušenosti o tom, jak to udělat, máme ze sousedního Slovenska, ale i z jiných zemí. Památka partyzánských Beskyd si to jistě zaslouhuje.

Válečné osudy Karola Śliwky

Mečislav Borák

Na letošní rok připadá 95. výročí narození předního funkcionáře předválečné KSČ a organizátora dělnického hnutí na Těšínsku a na Ostravsku Karola Śliwky. Navazujeme na předchozí články o něm zveřejněné v Těšínsku¹⁾ a publikujeme některé nové údaje o posledních letech jeho života.

Karol Śliwka pocházel z početné rodiny polského hutníka z Bystřice, kde se 23. března 1894 narodil. Už v mládí projevoval výrazné nadání řečnické, hrál dobře kopanou, snadno se učil cizím jazykům, vedl na těšínském gymnáziu socialistický kroužek a snažil se všestranně vzdělávat, jak o tom svědčí např. stenografické záznamy jeho osobního deníku, vedeného od roku 1912, nebo pozdější dopisy rodině a přátelům.²⁾ Hned po vypuknutí první světové války vstoupil v roce 1914 do polských legionů a téhož roku padl do ruského zajetí. Strávil v Rusku pět let, pod vlivem myšlenek VŘSR vstoupil do řad Rudé armády a do strany ruských bolševiků, stál při zrodu první polské i československé komunistické strany. V dubnu 1919 se vrátil z Ruska a po krátkém věznění ve Varšavě složil maturitu a odešel studovat na krakovskou universitu. Po roce však studium přerušil a vrátil se domů, na Těšínsko. Vybral si životní dráhu profesionálního revolucionáře. Pracoval v dělnickém potravinářském družstvu v Trinci, byl funkcionářem dělnické tělovýchovy, účastnil se komunistické činnosti. Od května 1921 redigoval v Ostravě list Polské so-

cialistické strany dělnické v Československu „Robotnik“, v červenci 1921 se stal odpovědným redaktorem listu „Głos Robotniczy“. Na slučovací konferenci KSČ na Ostravsku 18. září 1921 byl členem předsednictva, na slučovacím sjezdu KSČ v Praze byl zvolen do ÚV KSČ. Zastával pak celou řadu významných stranických funkcí a působil v řadě dělnických časopisů pro komunisty polské národnosti v Československu. Účastnil se IV. a V. kongresu Komunistické internacionály v Moskvě, od voleb v roce 1925 byl až do zániku předmnichovské republiky komunistickým poslancem. Zastupoval v parlamentu zájmy dělníků celého Ostravska, stál v čele hnutí nezaměstnaných na Karvinsku. Důsledně vystupoval na obranu sociálních zájmů dělnictva bez ohledu na národnost, odhaloval agresivní plány polského sanačního režimu a snahy domácích nacionalistů z kruhů kolem poslance L. Wolfa, stejně jako odhodlaně bránil oprávněné zájmy a potřeby polského lidu Těšínska v podmínkách buržoazního zřízení tehdejšího Československa.

Před záberem Těšínska sanačním Polskem v říjnu 1938 odešel spolu s dalšími komunistickými funkcionáři do Ostravy, neboť mu od polských úřadů hrozilo zatčení a uvěznění za přísně zakázanou komunistickou činnost. Dlouho to však v Ostravě nevydržel. Chtěl být mezi svými, mezi dělníky na Těšínsku, jejichž zájmy celý život hájil a s nimiž byl nerozlučně spojen svým životním osudem. Hned po svém návratu byl 23. října 1938 v Doubravě zatčen a odvezen do pověstné věznice v Mokotově u Varšavy. Tam údajně svým věznilům přislíbil, že se zřekne další komunistické činnosti. Text jeho prohlášení zveřejnila 26. listopadu 1938 polouřední Gazeta Polska a 13. prosince 1938 Gwiazdka Cieszyńska. Śliwka však dále zůstával ve vězení, takže bylo možné předpokládat, že se jednalo o provokaci sanačních úřadů. Originál Śliwkova prohlášení nebyl nikdy nalezen a veškerá další Śliwkova činnost jednoznačně svědčila o tom, že své komunistické přesvědčení nikdy nezradil a že pro ně obětoval i svůj život. Rozhodnutím ÚV KSČ byl v roce 1969 Karol Śliwka plně rehabilitován a zproštěn všech obvinění, která byla proti němu vznesena počátkem padesátých let. Pokusíme se stručně připomenout poslední léta Śliwkova života, jak jsme je poznali ze strohých zápisů vězeňských karet a soudních spisů, dochovaných v evidenci bývalé nacistické věznice v Těšíně, která se stala posledním místem Śliwkova pobytu na Těšínsku před jeho odvozem k likvidaci do koncentračního tábora.³⁾

Śliwka byl propuštěn z mokotovské věznice po půlročním věznění, 20. dubna 1939. Žil pak u své rodiny v Doubravě a pracoval v Orlové v bratrské pokladně. Pravidelně se musel hlásit na policii, která přísně sledovala, zda se nestýká se členy zakázané komunistické strany. Na přímlovu socialisty F. Goetzeho se těsně před válkou dostal do spotřebního družstva v Lazích, kde pracoval v administraci a v účtárně.

Dobře věděl, co mu hrozí, kdyby se nacisté dověděli, že se zapojil do ilegální komunistické činnosti, přesto své bývalé kontakty postupně obnovoval. Stýkal se např. s F. Krausem, A. Slavíkem, K. Bogoczem, A. Kaletou, P. Rozkurzem a s mnoha dalšími komunisty. Nepřerušil však spojení ani s bývalým sekretářem Rudých odborů v Trinci Josefem Gilíkem, který se dal do služeb gestapa a způsobil, dokonce několikrát, odhalení ilegálních sítí komunistického odboje na Ostravsku a na Těšínsku. Byl to on, kdo udal gestapu i Karola Śliwku, kterého v březnu 1940 navštívil a vyprovokoval k protinacistickým výrokům (po válce byl za svou konfidentskou činnost, která způsobila smrt několika desítek lidí, popraven).

Všechny vězeňské zápisy shodně udávají, že Śliwka byl zatčen 5. června 1940. Bude tedy třeba poopravit dosavadní práce polských i československých historiků věnované K. Śliwki či levicovému a komunistickému odboji na Těšínsku.⁴⁾ Většinou totiž chybně uvádějí, že zatýkací akce proti komunistům na Těšínsku, v níž byl zatčen K. Śliwka, proběhla už v dubnu 1940. Záznaky soudních a vězeňských nacistických orgánů však jednoznačně udávají červen, a to nejen u Śliwky.

V dubnu probíhalo hromadné zatýkání polské inteligence v rámci tzv. pacifikační akce AB, a také zatýkání příslušníků polského nekomunistického odboje, což zřejmě ovlivnilo poválečné vzpomínky pamětníků natolik, že všechny zatýkací akce gestapa z té doby zahrnovali do dubna 1940.

Ze záznamů dochovaných ve Sliwkové osobní vězeňské složce lze vyčíst a postupně rekonstruovat celou historii jeho putování po nacistických kriminálech a věznicích, zvláště když údaje porovnáme s dopisy, které Sliwka zasilal z vězení své rodině. Ve svém posledním dopise z konce roku 1942, který tajně odeslal z těšínského vězňince po jednom z propuštěných vězňů, shrnul dobu svého vězení těmito slovy:

„Již třetí rok míjí od doby, co se potuluji v base — za zdmi, s Mokotowem to už budou dohromady 4 roky kasemat. Nejhůř bylo v Ostravě: na kamenné podlaze, v podzemí věčné ostravské temnice, celý černý a modrý na těle, ptal jsem se, zda vyjdu živ z tohoto místa. Opava, to byl už ráj. Po Opavě, Ratiboři, Nise a Wrocławu jsem byl pouze pět dnů v Berlíně, u konečného hlavního soudu. Z Volksgerichtu v Berlíně jsem byl odeslán k dispozici Oberlandsgerichtu Breslau-Beuthen. V Bytomu jsem vyfasoval — po přechodném několikaměsíčním pobytu v Olavě — pět let. Chtěli celé Slezsko hodit na můj účet. Ve věznicích byl všude hlad, nejvíce v Bytomu. Když bylo nejhůř, dostal jsem se do Těšína...“

Sliwka byl tedy zatčen 5. června 1940 v Lazích a první dva měsíce strávil v Ostravě, jak se o tom sám zmiňuje ve svém dopise ze 6. února 1941. V srpnu 1940 byl převezen do Opavy a během vyšetřování se dostal i do věznic v Ratiboři a Nise. Od 2. srpna 1941 se nacházel ve vratislavské věznici a v průběhu září si odbyl onu krátkou návštěvu Berlína, o níž se v dopise zmiňoval. Jednalo se o to, zda jeho záležitost bude řešit berlínský lidový soudní dvůr a doklady uvádějí, že 3. září 1941 mu byla policejní vazba změněna na vazbu vyšetřovací. Zprvu se uvažovalo o tom, že bude předán k vrchnímu zemskému soudu do Litoměřic, avšak nakonec byl odeslán k vrchnímu zemskému soudu do Katovic, zasedajícímu v Bytomu.

Od konce září 1941 byl Sliwka ve věznici ve Wohlau. Dochovala se povolenka pro jeho bratra Pawła Sliwku na jeden patnáctiminutový rozhovor, který se uskutečnil ve věznici Wohlau 5. ledna 1942 od 8 hod. 30 minut. „Nic pozoruhodného nebylo zjištěno“, uvedl do výkazu dozorce Vítavský, který byl rozhovoru přítomen.

V souvislosti s přípravou procesu byl Sliwka 24. března 1942 předán do věznice v Bytomu. Přijímací protokol uvádí soupis jeho osobního majetku, který s ním putoval z věznice do věznice: „1 šedá čepice, 1 šedý zimník, 1 šedý oblek, kompletní, 1 pár žlutých polobotek, 3 páry ponožek, 1 sportovní košile, 1 bílé podvlekačky, šle, podvazky, 2 kapesníky.“

30. března 1942 zasedal od 9 hod. 30 minut v Bytomu trestní senát při vrchním zemském soudu v Katovicích na hlavním líčení proti K. Sliwkovu a F. Krausovi, obviněným z přípravy velezrady. Obžalovací spis kladl Sliwkovu za vinu, že v letech 1939 a 1940 v Doubravě... vystupoval jako Polák, aby vážnost a blaho německé říše a německého lidu zlehčil a poškodil tím, že připravoval velezradný podnik násilného odtřžení od říše území patřících k říši, přičemž pak svou činnost namířil na přípravu velezrady ustavením a udržováním organizační soudržnosti.“

Zároveň byl obviněn ze zakázané komunistické činnosti: „Obžalovaný Sliwka byl funkcionářem zakázané komunistické strany. Také po opětovném včlenění východních území do německé říše v roce 1939 se snažil sdružovat bývalé komunisty a posilovat je v jejich politickém smýšlení. K tomuto účelu se setkal s jednotlivými funkcionáři. Schůzka sloužila přípravě komunistické ideje.“

Je zřejmé, že žaloba plně využila Gilfkova udání. Ve 12 hodin 30 minut byl vynesena rozsudek — pět let zostřené kázně. K odpykání trestu byl Sliwka v květnu 1942 převezen do trestnice v Těšíně. Její budova se dodnes nachází na dnešní polské straně měs-

ta, v Cieszyně. Lékařský záznam o prohlídce vězně, sestavený vězeňským lékařem dr. Heinrichem Boreniokem 18. května 1942 uvádí: „Schopen, váha 70 kg, výška 170 cm, silná postava, šedé vlasy i oči, duševní a tělesný stav dobrý“. Sám Sliwka však v tajném dopise uváděl, že v době příchodu do Těšína vážil jen 59 kg.

Z doby jeho pobytu v Těšíně se dochovala žádost, aby mu bylo povoleno nošení brýlí. Lékař žádost doporučil. K žádance bylo připsáno: „Žádné nemá. Je Polák.“ Na kartě se asi za týden objevil záznam, že náklady na brýle mohou být uhrazeny ze Sliwkovy mzdy za práci. Skupina vězňů, v níž byl i Sliwka, totiž pracovala v celofánových dílnách u mistra Twardzika v dnešním Cieszyně.

Významné svědectví o K. Sliwkovu zanechal vládní rada Alfred Ringk, který byl po celou dobu nacistické okupace velitelem věznice v Těšíně. Už za první světové války prý spravoval věznici ve Varšavě, měl tedy bohaté zkušenosti. K jeho ustáleným zvykům patřilo, že pokaždé, když do věznice přišel mimořádně důležitý vězeň, jemuž nacisté přičítali obzvláště nebezpečné činy, zanesl do záhlaví složky z vězeňskými akty vlastním rukopisem náčrt charakteristiky takového vězně a své pokyny, jak s ním zacházet. O Sliwkovu 11. května 1942 napsal:

„Hned při založení komunistické strany vstoupil se svým druhem Fryderykem Krausem do místní skupiny v Třinci a stal se odborovým tajemníkem hornického svazu v Karvině. V roce 1925 byl zvolen za komunistickou stranu poslancem do československého parlamentu, v kterémto pozici setrval až do zrušení Československa. Po obsazení Záolší se odebral do Moravské Ostravy, ale vrátil se opět zpátky. Dne 25. března 1940 ho navštívili komunističtí funkcionáři Bogocz a Gilík. Sliwka jim objasňoval: „Naším cílem musí být vítězná revoluce proletariátu nad fašismem.“ Zvláště zdůraznil, že podle jeho přesvědčení je na 90 procent komunistů „pevných“. Zastával dále názor, že Německo válku prohraje. Byl už jako komunistický „lidový vůdce“ často za mřížemi. Pozor na tohoto agitátora! Samozvazba je vhodná...“

Je zřejmé, že Karol Sliwka své komunistické přesvědčení nezměnil ani po hrozných útrapách, jimiž prošel v nacistických věznicích. Svědčí o tom nejen hodnocení jeho vězňitelů, ale nepřímo i jeho dopisy. Například v dopise z Wohlau ze 7. prosince 1941, zadrženém vězeňskou cenzurou, zaškrtila červeně tužka cenzora tyto řádky: „Smutné svátky! Uprostřed nejhojnější krvavé lázně, na troskách zpopelněných ruských měst a vesnic a zuhelnatělých mrtvolách v obrovských prostorách bez konce!“ Je obdivuhodné, jak jednoznačně dával Sliwka najevo svůj názor na válku i v podmínkách věznice, pod ztřeštěným dohledem nacistů.

Uvádí se, že se v těšínském vězení zapojil do protinacistické činnosti a byl proto za trest poslán do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde 19. března 1943 zahynul. Nacisté jako příčinu jeho smrti uvedli selhání krevního oběhu, avšak je více než pravděpodobné, že byl násilně umučen. O Sliwkově odbojové činnosti nemáme přímých důkazů. Je však zřejmé, že sám něco tušil, neboť ve svém posledním, tajně odeslaném dopise uvádí: „Odjíždím s transportem pozítří nebo za týden 8. ledna 1943, jen aby to nebyl Osvětim, když odtamtud se zřídka vrací někdo živý, ale budu se tomu bránit ze všech sil. Pozdravuji všechny.“

Zmýlil se jen o několik dnů — transport do Mauthausenu vyjel z Těšína 22. ledna 1943. Tímto dnem končí také záznamy v jeho vězeňských spisech. Do koncentračního tábora už nacisté spisy vězňů neposílali. Dobře věděli, že člověk určený k likvidaci už žádné osobní spisy nebude potřebovat. Jen proto se Sliwkova vězeňská složka dochovala v aktech těšínské věznice.

Nacisté nedodrželi ve Sliwkově případě ani své slovo dané soudem a nedovolili, aby si odseděl úředně stanovený trest kázně. Na jeho osobní kartě z těšínské věznice je totiž v záhlaví s německou důkladností vyznačeno ukončení trestu: „Propustit 4. června 1945 v 18.00 hod.“

Škoda, že se toho dne Karol Śliwka nedožil — vždyť to bylo už několik týdnů po válce! V té době však byl už více než dva roky mrtev, neboť nacisté svým politickým protivníkům neodpouštěli. Čest jeho památce!

Poznámky:

¹⁾ Káňa, Otakar: Průkopníci internacionalismu. Těšínsko 1976, č. 2, s. 1—3; Mainka, Alojzy: Karol Śliwka a jeho dopisy rodině. Těšínsko 1978, č. 4, s. 23—25.

²⁾ Sešit s těsnopisnými záznamy deníku K. Śliwky v polštině je v držení Józefa Kazika z Českého Těšína.

³⁾ Spisy uloženy ve WAP Katowice — oddział terenowy Cieszyn, fond Stammlager Teschen, inv. č. 2300.

⁴⁾ Chlebowczyk, Józef: Karol Śliwka i towarzyszy walki. Z dziejów ruchu komunistycznego na Zaolziu. Katowice—Kraków 1972; Heller, Michał: Ruch oporu na Śląsku Cieszyńskim. Opole 1982; Rechowicz, Henryk: Polska Partia Robotnicza na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim. Katowice 1978; Pastrňák, Vítězslav: Karol Śliwka. Hlas rewoluce 1986, č. 20, s. 5; Karol Śliwka, Okresní knihovna Karviná 1988 aj.

Příjmení podle původu na východním Těšínsku

Bedřich Téma

Naše příjmení vznikala velmi rozmanitými způsoby. Nikoli největší, ale rovněž ne zcela bezvýznamnou skupinu mezi nimi tvoří jména podle původu, tj. podle obce, z které pocházel první nositel daného jména. Jde zde především o obce ve východní části československého Těšínska. Jednotliví nositelé takových jmen byli někdy označeni starousedlíky podle obce, z které přišli, protože to lidem zájímalo a byl to i nápadný znak nové příchozích, dokud o nich nevěděli nic bližšího, např. o jejich povolání, povahových vlastnostech, zálibách, předcích apod. Ostatně bylo třeba ty lidi nějak pojmenovat a odlišit od ostatních. Někdy se nositel jména podle původu vrátil do obce, z níž přišel první nositel takového pojmenování, a již si své osobní jméno podržel, i když bylo v jistém smyslu nelogické, protože přichozí sám přišel odjinud. Podle obce nemohli být pojmenováni všichni, protože to by bylo jméno obyvatelské, které by neplnilo svou funkci.

Názvy obcí na východním Těšínsku jsou motivována tato příjmení v dané oblasti: Blyndovski, Bogumski // Bohuminski, Bukovski, Dumaslovski, Dumbrovski, Heřmanskí, Ligotski (může být odvozeno od Ligota „Zpupná Lhota, místní část Chotěbuze,“ i od Ligotka „Komorní Lhotka“), Łyźbicki, Pětvaľdski, Pětrovski, Stumavski, Śmitovski, Śunovski, Tošinovski, Třiněcki. Vyndryňski, Zavadski a Żukovski.

Ze zbývajících částí Těšínska mají podobnou motivaci tato příjmení: Dobrozemski (podle Dobré u Frýdku, která se kdysi jmenovala Dobrá Zemice), Grušovski a Vojkovski (podle Vojkovic u Frýdku).

Zeměpisnými jmény na ostatním československém státním území mohou být motivována jména: Adamovski, Hranicki, Kunčicki (může být také podle obce

Jan Byrtus, AFIAP, z cyklu *Babí léto*

v Polsku Kończyce), Kralovanski (podle Kralovan na Slovensku), Mikulovski (snad i z osobního jména Mikula), Pardubicki, Rošicki, Prachovski a Żďarski. Jméno Brezovski ukazuje na slovenský původ, je však těžko je lokalizovat.

Je si třeba uvědomit, že některé zeměpisné jméno, ať již název obce, nebo místní části, se vyskytovalo na více místech. Podle kterého z nich první nositel daného jména podle původu byl nazván, to je možno zjistit archivním studiem v starých matrikách, některé z nich jsou však v zahraničí a je k nim obtížný přístup, ale i práce v československých archívech je časově velmi náročná.

Podle obcí v Polsku byla vytvořena příjmení Dymbovski // Dembovski, Golasovski, Grajevski, Jeżorski, Kačyňski, Krakovski, Kyntski, Skřišovski, Strumjynski, Śviňarski, Vadovski a Zamarski. Příkladů je více, avšak nemám přístup k žádnému úplnému soupisu všech obcí a osad, tím méně pak místních částí v Polsku, proto se nemohu pouštět do podrobnějšího výčtu, poněvadž bych je nemohl lokalizovat.

Zřídka kdy byl název obce nebo kraje přenesen na někdejšího obyvatele: Kujava, Strumjyň, Zvarduň — vesměs v Polsku, Zovada — nejde-li tu o přenesení významu jména obecného.

Celkem řídce bylo obyvatelské jméno podle obce nebo kraje, respektive i jméno příslušníka národa přeneseno na člověka jako jeho příjmení: Radvaňok — podle Radvanic, Bochňak — podle města Bochnia v Polsku, Strumjyňok — podle města Strumień v Polsku, Višlan — podle obce Wisła v Polsku, Litvin, Polok, Slovaček.

Z jiných zemí přicházeli k nám lidé jen zřídka. Odrazilo se to také v příjmeních Sasyn // Sasuň — ze Saska, Styrski, Španěl, Uher — ovšem k Uhrám patřilo dlouhá staletí také Slovensko.

Některá příjmení je možno vykládat různě. Např. Svajcar mohl pocházet ze Švýcarska, ale snad byl vrátým nebo kostelním sluhou. Jméno Śveda dostal